

משפט המות עפ"י התורה בעבר ובהווה

א. הדיון ביישוב על ביטול עונש המות

הדיון בכנסת על חוק ביטול עונש מות נמשך זה זמן. ולא רק חברי הכנסת, אלא גם רבנים, חכמים וסופרים מחוץ לכנסת, מתדיינים הרבה בבעיה זו. כמעט כל המתוכחים בעד ונגד ביטול החוק דנו בעיקר מנקודת מבט אנושית-כללית. מחייבי עונש המות טוענים שביצוע משפט המות הוא המטיל אימה על עבריינים, וביטול החוק יתיר חרצובות רשע וירבה שפיכות דמים. לעומתם טוענים השוללים את עונש המות, שמצד אחד הוכיחה המציאות כי משפט המות השורר בהרבה מדינות לא הקטין את מספר הרציחות, כי האדם אשר אין לו התרסנות מצד עצם מעשה הרצח, הוא אינו מסוגל גם בשעת זעמו לחשוב חשבונות ולהסיק מסקנות מהעונש הצפוי לו על מעשה זה. מאידך, יתכן שדוקא ביטול עונש המות ימעט שפיכות דמים, באשר זה יעזור להשריש בקרב המון את הרגשת חשיבות החיים, ועל ידי כך, לא על נקלה יקצץ גם פתיל חייו של זולתו. נוסף על כך טוענים הם, ידועים מקרים רבים שהשופטים טעו בשיקול הדעת והוציאו להורג נפשות נקיות, על כן מוטב לבטל את העונש היכול לגרום לפעמים לפגוע באדם נקי וצדיק.

רק יחידים דנו בדבר מצד משפט תורת ישראל. ואף הם לא הקיפו את הבעיה ולא מיצו את כל חומרתו שבדיני ישראל. והרי דוקא הבהרה זו של השקפת התורה על הענין צריכה להיות החשובה והמכריעה בדבר. שכן שאלה זו הרי היא שונה בהחלט מההכרעה בעניני ממונות וסדרי המדינה שהם הדברים הרגילים שעל הכנסת לדון בהם.

חוקי הממשלה ושיפוט השופטים עפ"י, אין להם קביעות תמידית. כמחוקקים אף החוקים בני חלוף המה. דיעותיהם, שיטותיהם השקפותיהם, וממילא גם חוקיהם מתחלפים ומשתנים מתקופה לתקופה ומזמן לזמן. ואם אמנם יש רשות וצורך לכל מדינה לחוקק חוקים לפי צורך הזמן שיש בהם משום תיקון המדינה והאזרחים, הרי כל זה אינו אלא לגבי קניני האדם הפרטיים והכלליים, שהאדם בעלים עליהם להחזיקם לעצמו או למכרם ולתתם לאחרים. ומכיון שהאדם אינו חי בבדידות, והרי הוא נמצא בתוך חברה שתוא מהוה חלק ממנה, כי על כן הרשות המלאה לראשי חברה זו לחוקק חוקים שבלעדם לא יתכנו חיי החברה מתוקנים. אחרת הדבר כשהמדובר בנוגע למשפט חיי בן-אדם. כאן אין בכח שיקול דעת הבא מתוך השפעת גורמים חיצוניים שונים להשפיע. על חיי אדם אין בעלות לאדם, ואין ביד מי שיהיה למחול או לונתר עליהם. אין החיים קנין פרטי השייך לו.

שיוכל לעשות בעצמו כרצונו. לא הוא יצר את עצמו ולא הוא יש לו קנין בנפשו. הבעלים על החיים הוא רק יוצר החיים. ועל כן אין גם לשום גוף צבורי-חברותי בעלות על חיי הכלל והפרט. וזה הלשון הרמב"ם (ה' רוצח פ"א ה"ד לענין אם רצה גואל הדם לוותר לרוצח): „שאין נפשו של הנהרג קנין גואל הדם אלא קנין הקב"ה וכו'".

ועל כן אין אפשרות למסור את ההכרעה בשאלות אלה לחוקים הנחקקים ע"י בני תמותה, שאין יכול להיות בסחון מוחלט שאכן שיקול הדעת שהנחה את מחוקקי החוקים הללו היא האמת המוחלטת. רק התורה שניתנה מאת אדון-כל היא שברשותה לפסוק ולהכריע במה שנוגע לחיי אדם.

השקפה עקרונית זו צריכה להיות הנחת-יסוד של חברי הכנסת בבואם לדון בשאלה זו. ועל רבנינו וחכמינו לעמול להחדיר השקפה זו לצבור ולפרנסיו.

ב. ערך החיים על פי דיני ישראל

קודם כל עלינו להקדים השקפת התורה על ערך חיי אדם. עפ"י תורת ה', שכולה בנוי על יסוד הידיעה שיש מטרה, וגדולה מאד, לחיי אדם. כל כך חשובים ויקרים החיים עד שכל מכמני עולם אין להם שום ערך כלפי חיי שעה אחת של האדם, עד שאמרו שאם כי „יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה“, בכ"ז „יפה שעה אחת במעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב" ושם בעולם ההשגה משיגים ערך שעה אחת של עשיית רצון הבורא בבחירה חפשית מרצון עצמי). ולוא למשל תפול מפולת בשבת ויוכ"פ על זקן בן מאה חולה אנוש, אם כי שחייו לא ימשכו אלא שעות מועטות — מחויבים כל אלפי ישראל שבסביבה לחלל עליו השבת ויוכ"פ כדי להצילו לחיי שעה. ואפילו יש ספק אם הוא חי או מת חייבים הכל לחלל עליו את השבת על צד ספק-ספיקא של רגעי חיים שלו. ואם משהו יהרוג את הזקן החולה הזה ואפילו הוא גוסס — הריהו רוצח ככל רוצח שבעולם, וכלשון הרמב"ם (רוצח פ"ב ר'), ואין חלוק בין אם הרג זקן בן מאה לבין תנוק בן יומו (שכלו לו חדשיו). ואפילו הוא גוסס הריהו נהרג עליו.

עוד השמיעונו חכ"זל (ב"ק כו: כז.) זרק תנוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף, אליבא דר"י בן בתירא חייב הורגו שקרב את מיתתו, ברגע או ברגעים אחדים. אף חכמים לא נחלקו עליו אלא משום שיש שם הורג אחר זה שזרקו מראש הגג, בדומה להכהו עשרה בני אדם, אבל אם נפל התנוק מעצמו באונס מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף גם לרבנן חייב ההורגו, אם כי אין כל ספק שללא קבל בסייף הי' עכ"פ מתרסק ונהרג בעוד רגע אחד ונמצא שקרב מיתתו רק ברגע — מ"מ חייב עליו כדין כל רוצח נפש*. והטעם — שדבר שהוא למעלה מכל

* הרהמ"ח שליט"א למד כנראה דין זה ממ"ש בסנהדרין ע"ה. שמחלקותם של

ריב"ב ורבנן היא רק בגוסס בידי אדם וכולם מודים בגוסס בידי שמים.

אולם נראה שכונת החילוק בין בידי אדם לידי שמים אינה בזה אם יש שם הורג אחר או לא אלא אם נעשה גוסס ע"י מעשה או שלא ע"י מעשה, וכל שהדבר בא ע"י מעשה אין זה חשוב אם היה זה בידי אדם או ע"י מקרה תאונה שלא על ידי אדם. שהרי כל עיקר הוא ממש"כ „כל נפש" עד שיכה כל נפש ומה הבדל בדבר משום מה אין אצלו כל נפש.

ערך אין לו כל מידה ומספר ושוב אין להפלות בין מאה שנה לבין רגע אחת, ואין גם להבדיל בין חיים מאושרים לחיים אומללים. מטרת קיום האדם וכל מקרי חייו נעלמים מאתנו ורק יוצרו הוא היודעם. מטעם זה לא ניתנו חיי אדם גם לתשלומים, ושום כופר כסף שבעולם אין בכוחו להוות תמורה לחיים. ומתוך חשיבות זו של חיי האדם היו מחמירים ביותר בישראל כשדנו סנהדרין דיני נפשות. והיו מרבים בחקירות ובדיקות העדים ומהפכים בכל מה שאפשר לזכותו של הנאשם עד שביצוע עונש מות היה נדיר ביותר כפי ששנינו במשנה מכות (ז).

הדיון על חיי הפרט, בנידון זה — הנאשם, היה מתוך היקף הידיעה וההערכה של חיי אדם בכלל, ומתוך כך התעלמו בשעה זו מהצורך לשמור על בטחון הצבור (לשאלה זו עי' להלן פ"ז). והטעם הוא שמכיון שאין אפשרות של הערכת חיי אדם, ממילא אין גם לשקול את ערך היחיד והרבים זה מול זה. מכאן ההלכה (ירוש' תרומות פ"ה ה') סיעת בני אדם מהלכים בדרך ופגעו בהם נכרים. אמרו להם נכרים תנו לנו אחד מכם ונהרגהו ואם לאו נהרג את כולכם, אפילו כולם נהרגים לא ימסרו להם נפש אחת וכו' (עיי"ש פרטי הדין וברמב"ם יסוה"ת פ"ה ה'), שאין בידינו להפקיר נפש אחת אפילו כשהמדובר על הצלת אלפי נפשות אחרות. וכן או"ל בהערכת האדם: כל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא (סנהדרין ל"ז). רק ברודף אחר חברו להרגו (סנהדרין ע"ב) ניתן להרגו כשאין אפשרות אחרת להציל את הנרדף. כי הצלת הנרדף שהוא הוא הרודף אחריו להרגו עדיפה על חייו. אולם אחרי שכבר ביצע את זממו והרג ואין אתה דן אלא על חייו הוא, מחויבים אנו להפוך בזכותו. כמאמר הכתוב „והצילו העדה“. אכן משפטו וזיכוי של הנאשם בבית משפט של מטה אין פוטר אותו עוד מדין שמים, והרשע מקבל ענשו בידי שמים ע"י שלוחי מקום שהם רבים (עי' רש"י עה"פ כי לא אצדיק רשע, משפטים כ"ג, ז' ומכילתא שם וכן עי' סנהדרין ל"ז).

ג. ההגנה על הנידון

לפנים בישראל, בזמן שישבו סנהדרין בלשכת הגזית ודנו דיני נפשות לא היו סנגורים מיוחדים ואף לא הי' צורך בכך — בי"ד בעצמו הי' הסניגור הטוב ביותר. החקירה והדרישה בדברי העדים היתה כה מדוקדקת עד שרק לעתים רחוקות היתה העדות מתקבלת. ור"ט ור"ע אמרו: אילו היינו בסנהדרין לא היה נהרג אדם מעולם (מכות ז'). ומסבירה הגמרא שהיו מכניסים בבדיקת העדים שאלות מסוג כזה שלא היו יודעים לענות עליהם או שהיו מתבלבלים ומכחישים זא"ז (עיי"ש גמרא ותוס').

ומפליא הדבר עד כמה דרשו מהדיינים דעה משוחררת מכל משפט קדום.

הרי הבדל זה לא נתפרש בכתוב. וכן הוא לשון הגמרא בחילוק מגוסס בידי שמים „זה נעשה בו מעשה וזה לא נעשה בו מעשה“ הרי שהעיקר תלוי אם נעשה בו מעשה או לא. אבל אין שום הבדל כיצד וע"י מי נעשה המעשה. וכן מוכח מתוך שחכמים משוים אותו לטריפה, ובטריפה הרי ודאי שאין הבדל אם היא טריפה בידי אדם או ביד"ש, בכל אופן פטור ההורגו (עי' מכות ז' וחולין י"א):

העורך

בכדי שיוכלו למלא בנאמנות את „חובת לימוד הזכות המוטלת עליהם. עד שדעת ר"ע שסנהדרין שראו בעצמם אחד שהרג את הנפש אינם יכולים לשמש דיינים במשפטו של הרוצח הזה. ונמוקו שהואיל והם עצמם נוכחו בשעת הרצח לא יוכלו שוב לצדד בזכותו כראוי! (ר"ה כ"ו. וש"נ).

אמנם ר"ט חולק ע"ז. ודעת הרמב"ם לפסק כנראה כמותו שכ"כ (פ"ה מה' עדות ה"ח) „עד שהעיד בנפש למות לא יענה דבר“, משמע רק שעד המעיד בפועל פסול (עיי"ש כ"מ ולח"מ). אולם בס' החינוך (מצ' ת"ט) פסק כר"ע בהסתמכו על המכילתא. וז"ל: ואפילו ראוהו בי"ד הגדול שהרג יהיו כולם עדים וישאו עדותם אצל בי"ד אחר. ועוד אמרו במכילתא הרי עדה שראו אחד שהרג הנפש יכול יהרגו אותו וכו' ת"ל ולא ימות הרוצח עד עמדו וכו' והם שראו את הדבר בעיניהם לא יוכלו להפך בזכותו, כי יתעורר לבבם לחיובו. עכ"ל. ובאמת גם בדעת הרמב"ם אין זה ברור שפוסק כר"ט, שכן הוא עצמו כ' בסהמ"צ (ל"ת רצ"ו) כר"ע ואף הוא הביא שם המכילתא הנ"ל. וגם בהלכותיו אין הכרעה מוחלטת.

וכן כתב הריטב"א (שם ר"ט ד"ה למימרא) והלכה כר"ע. וכ"פ הב"ח (חור"מ סי' ז') כר"ע שעד הרואה אפילו איננו מעיד אינו נעשה דיין. והנה התומים (שם ז' סמ"ק ז) מתמיה בהרבה על הב"ח ואומר שדבריו אין להם קיום, שהרי הרמב"ם (בהל' עדות) אומר רק עד המעיד אינו נעשה דיין משמע שעד הרואה כן נעשה דיין. בפרט שסוגיא ערוכה היא (סנהדרין ע"ה). אמר רבא טריפה שהרג בפני ב"ד חייב מיתה כו' דכתיב ובערת הרע מקרבך, וכתבו תוס' והוא שראוהו ב"ד ביום דלא תהא תהא שמיעה גדולה מראי, וכדברי רבא ברמב"ם (רוצח פ"ב ט). הרי מפורש כר"ט שב"ד הרואה נעשה דיין.

ולענ"ד ודאי דברי רבא, ושהיא סתמא דגמ' באין חולק, לא נעלמו גם מהפוסקים כר"ע (הריטב"א והב"ח ועוד). אבל אין להביא ראי' מדין טרפה שהרג דשאני טרפה שאיננו אדם שלם דהרי ההורג את הטריפה פטור מדיני אדם. תדע דאילו בריא שהרג אדם האזהרה היא מלאו דלא תרצח, וזה מיתתו בסייף ה"ה מקרא דנקום ינקום שלמדו חז"ל דלשון נקום ינקם ה"ה בסייף (וכמובא גם ברמב"ם רוצח רפ"א), או מקרא מכה איש ומת מות יומת, וכדביא החינוך (מ"ע מז, אלא שלנכון העיר שם המנ"ח ע"ז שכתב „בחנק“), ואילו בטריפה שהרג אמרו בגמ' וברמב"ם שנהרג משום „ובערת הרע מקרבך“, משמע שהטריפה שהרג איננו ככל אדם רוצח אלא כבעל חי שהרג שנדון משום ובערת הרע מקרבך. ואין לשאול הלא בתוס' כתבו שם והוא כשראוהו ביום דאילו בלילה צריכים לקבל עדות, הרי שגם טריפה צריך לעמוד במשפט בעדות ולפני סנהדרין — אין זו שאלה כלל דגם כל בעל חי (אפילו ארי' אם הוא בן תרבות ויש לו בעלים) כשהרג נידון בעדות ובפני סנהדרין (משנה ריש סנהדרין ושם טז; ורמב"ם פ"ה ב), ואדם טריפה ודאי לא גרע משור שלא נהרג בלא משפט. ואחרי שאין לקיים כשפט הטריפה בעדות דהר"ז עדות שא"ל — לפיכך נהרג דוקא דוקא כשראוהו ב"ד שהרג (ביום ולא בלילה) ומשום ובערת הרע מקרבך. וכללו של דבר דטריפה איננו נידון כאדם שלם, לא כשהרג ולא כשהרגוהו.

שרי' בנתה"מ (חור"מ ל"ו ט') דבטריפה שהרג אין החיוב „והצילו העדה“

ופ"כ הרש"ש (שם בסנהדרין ע"ח) שהמימרא טריפה שהרג בפני ב"ד חייב היה אליבא דר"ע דאין בטריפה „והצילו העדה“.

אכן גם ר' טרסון האומר עד הרואה נעשה דיין, גם הוא איננו חולק כלל על ר' עקיבא בעצם החיוב שעל הב"ד לחתור לכל זכויות הנידון וזה שאינו יכול להפך בזכותו גם ר"מ מודה שהוא פסול לדוננו, דהרי לכו"ע כל הסנהדרין חייב לפתוח בזכותו וככל הדברים שהביאנו לעיל, ור"מ ור"ע שניהם כאחד אמרו במשנה דמכות (ז.) אילו היינו בסנהדרין לא הי' נהרג אדם מעולם, וכל המחלוקת שבין ר"מ ור"ע היא רק בזה אם אותו הב"ד שראה מעשה הרוצח יכול להפך בזכותו בכל השעור הראוי לדעת ר"ע אי אפשר שאותו הב"ד להפך בזכותו בכל הצורך, ולדעת ר"ט גם אותו הב"ד יכול לעשות כן, עכ"פ אנו למדים מכאן עד כמה חייב הב"ד ללמד סניגוריא, עד שבאם הדיין אינו יכול למלא תפקיד הסניגוריא בכל מלואה — אינו רשאי לשפטו.

ד. ודין מופלא המבליט ביותר את חיוב ההגנה מצד ב"ד — הנהו מת שאמר רב כהנא (בסנהדרין יז.): סנהדרין שראו כולם לחובה פוטרין אותו מ"ט כיון דגמירי הלנת דין למעבד ל"י זכותא והני תו לא חזי ל"י זכותא. ודין זה שעד הרואה יכול לדון, אבל כשראו כולם לחובה מודים הכל שאין בכחם לחייבו מובא גם ברמב"ם (סנהדרין פ"ט א.). ואפילו לדעת הכ"מ שהרמב"ם ס"ל כר"ט וטעם הדבר שאם פתחו כולם בדעה אחת לחייבו הרי זו הוכחה שלא התמסרו לחזור לעומק ההגנה מכל הצדדים שאילו חתרו בכל האפשרות למצוא לו זכות לא ימלט שמי מהדיינים לא הי' מביע חיות דעתו לזכות. עד כדי כך חששו חכמי להגנת הנידון!

[וחקרתי בדין זה של סנהדרין שראו כולם לחובה פוטרין אותו. מה הדין אם נמלך אחד מהדיינים ללמד עליו זכות, היקבל ממנו עפ"י הכלל הנקוט בידינו „המלמד חובה מלמד זכות“ (סנהדרין) או שנאמר שכלל זה לא נאמר אלא לטובת הנידון אבל לא לרעתו. ובנידון שלנו הרי עי"ז שילמד זכות לא נפטור את הנאשם, נמצא שזה לרעתו, ומסתבר לענ"ד שבאופן זה אינו יכול באמת לחזור וללמד זכות כי כן היא המשמעות הפשוטה של לשון הגמרא „פוטרין אותו“ שוב הראו לי שהמנ"ח (מ"ע ע"ז) כבר חקר בזה ומסיק שרשאי לחזור בו, אבל לענ"ד כמש"כ שא"י לחזור אלא פוטרין אותו מיד, וכנ"ל. ורב אחד מרבני ישיבתנו („עץ חיים“) אמר שבנוסח החקירה דלעיל אפשר גם לחקור להיפך, כשרבו המחייבים ורק אחד אומר לזכות. שאז קי"ל שמלינים את דינו. מהו שיוכל לחזור בו וללמד חובה שע"ז יפטררו מיד וכנ"ל. אבל לענ"ד אין כאן מקום ספק, כיון שקודם היתה דעה אחת לזכות, רק בהמשך המו"מ חזר בו ודעתו לחייב בזה ל"ש הכלל בי"ד שראו כולם לחובה, שכ"ז לא נאמר אלא אם רואים מיד בתחלת הדיון כולם לחובה].

ד. ד"נ בזמן הזה.

חק משפט המות נהג בישראל רק בזמן סנהדרין הגדולה ישיבה בלשכת הגזית, ונראה שהוא משום שרק עי"ז שישבו שם היתה רוח"ק שורה עליהם ומשם התפשטה החשפעה על כל מושבי הסנהדרין שבכל מקום ומקום, אבל מאז גלתה

הסנהדרין הגדולה מלשכת הגזית (שבת ט"ו וש"ג) לא דנו די"ג. חז"ל דרשו את זה מן הכתוב: וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' וכו' והגידו לך את דבר המשפט ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא (דברים י"ז) — מלמד שהמקום גורם (סנהדרין י"ד: וע"ע תוס' שבת שם וע"ז ת.). והרמב"ם שהעתיק הלכה זו (סנהדרין פי"ד הי"א) הוסיף בזה עוד: ומפי השמועה למדו — בזמן שיש כהן מקריב ע"ג המזבח. ותמה עליו במהרי"ץ חיות (שבת, שם) מנין לו דרשה זו, וכן הביא שם גם מרש"י (סנהדרין ג"ב.) שכתב בזמן שאין כהן אין די"ג. ומציין שמצא בסהמ"צ לרמב"ם (סוף שורש י"ד) שמביא מקור לזה ממכלתא: מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית ת"ל מעם מזבחי תקחנו למות. מכלתא זו אינה לפנינו והיא מספרי זוטא (כ"כ המהריצ"ח). אולם גם במכלתא שלפנינו בדרש. עה"כ „מעם מזבחי תקחנו למות" נמצאנו למדים שסנהדרין במקום מזבח. ונראה שג"כ הדברים מכוונים לזה (ועי' מלבי"ם שם. ולמכלתא זו נראים מכוונים דברי התוס' בע"ז ת. הנ"ל עי"ש), אכן חוץ מצורת הדיון הרגילה של סנהדרין אנו מוצאים עוד צורה אחרת של דיון לשם עשיית סיג לתורה. בסנהדרין (מו.) תניא ראב"י אומר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סיג לתורה. וכ"ה ברמב"ם (סנהדרין פכ"ד ד) יש לב"ד להלקות כו' ולהרוג מי שאינו מחויב מיתה כו' לעשות סיג לתורה וכיון שרואים ב"ד שפרצו העם כו' הכל הוראת שעה לא שיקבע הלכה כו', ומסיים הרמב"ם שם סוף הפרק: וכן יש לו לכפות ידים ורגלים ולאסור בבית אסורים כו' כשיראו שהוא ראוי לכך ושהשעה צריכה לכך ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהי כבוד הבריות קל בעיניו כו'. ועד"ז גם בטור ובב"י ובשו"ע (ח"מ ב) כשהעם פרוצים והוא צורך השעה דנים בין מיתה בין ממון ובכל עונש כו'.

ויש לברר על איזו תקופה דיבר ראב"י שיש כח ביד ב"ד להרוג לצורך השעה? הנה זמן ראב"י לא מבורר למדי. ממשנה דמידות (פ"א ב) נראה שהי' בזמן הבית. ואילו בכמה דוכתי משמע שהי' תלמיד ר"ע שהוא בזמן מאוחר יותר (ראה תוס' ב"ב עט:;) ובסדר הדורות מחוה דעה שהאריך ימים ובתולדות תנאים ואמוראים להרב היימן אומר שהיו שני ראב"י, ואם כדבריו ודאי זה ראב"י הי' הקודם. בכל אופן ודאי לא הי' בזמן שיבת סנהדרין גדולה בלשכת הגזית, אלא שהי' בזמן שעדיין נתקיימה הסנהדרין באר"י, ויוצא מזה שאם כי חוק משפט המות כבר בטל בזמנו, אבל לצורך השעה במקרה שראו שהדור פרוץ היה בכוחם לדון דיני נפשות בתור מקרה יוצא מהכלל.

ולכאורה נראה מהטוש"ע שאמרו דין זה בכל דור ודור כשהשעה צריכה לכך. אולם הנימוק"י (שם) כבר כתב שאין כח ביד כל ב"ד לדון דיני נפשות ממש אלא לעשות רק עונש קרוב למיתה אבל לא מיתה ממש. ובאר"ת (תומים שם סי' ב') כתב: בנוגע לדי"ג יש להתיישב הרבה אם לדון די"ג ולשפוך דם כו' כיון שהדיוטות אנן ולא לזה שלוחי קא עבדי' עי"ש. וראי' שאין בזה"ז משפט מות סנהדרין (נב.) אימרתא בת טלי בת כהן כו' אקפה רב אחא בר טוביא חבילות זמורות ושרפה אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה בדרב מתני (במהות דין שרפה וטעה בדתניא בזמן שאין כהן (בלשכת הגזית) אין משפט. הרי שבזמן רב יוסף לא היתה אפשרות לדון די"ג אפילו לצורך שעה דאל"ה הי' לו לתרץ אפשר שהיתה

הוראת שעה. והנימוק"י (שם במעשה זה) הוסיף דהוה מצי למימר שטעה גם באחריתא דבעי סמוך ואיהו לא הוה סמוך, ואע"ג דבי"ד מכין ועונשין שלא מן הדין היינו סנהדרי גדולה דרב גוברייהו אבל בי"ד דעלמא לא, והביי הביא שם את דבריו.

וכד נדייק בדברי רש"י (שם מו. ד"ה אלא שהשעה צריכה לכך) שכתב בזה"ל: "מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואים לחצן של ישראל שהיוונים גוזרים עליהם גזירות והיו מצוות בזויות עליהם", והר"ז מדבר בשעת גזירת השמד, זמן שנהרגין אפילו על ערקתא דמסאנא, ובודאי אין למדין משעה כזו על זמנים רכילים.

עם כל הרתיעה שבפני ביצוע פס"ד של מות, נפסקה הלכה אחת הצריכה הסבר: שבאם נתברר לב"ד הגדול שפלוגי הרוצח חייב מיתה בלי שום ספק אלא שתנאי גדרי העדות לא הרשו לפסוק דינו למות, (כגון שהעדים ראו זה שלא בפני זה, אחד מחלון זה ואחד מחלון זה), או שקבלת ההתראה לא היתה בכל מלואה, (כגון שהרכינו ראשו על קבלת ההתראה או שאמר יודע אני ולא אמר מפורש - על מנת כן אני הורג", כלומר שלא הפקיר עצמו למיתה בכל התנאים) - היו מכניסים אותו לכיפה (סנהדרין פא: ורמב"ם רוצח פ"ד ח). וכן מי שעבר על חייבי בריתות ומיתת ב"ד ולקה ושנה ואח"כ חזר בשלישית על אותו החטא, כיון דגברא בר קטלא הוא וקא מוותר לנפשי מקרבי לי לקטלא עלוי, ומכניסין אותו לכיפה וכנ"ל (שם סנהדרין ורמב"ם סנהדרין פי"ח ד).

ולכאורה אם כל כך חרדו להוציא לפועל משפט מות מתוך ההקפדה על צלם אלוקים. כיצד איפוא אמרו לענות אותו ולקצר ימיו בענוי יותר קשה ממשפט מות של נהרג בפעם אחת? - התשובה לזה עפ"י מה שכבר אמרנו שבבעיקר מצווה ב"ד "ושפטו העדה והציל"ו למצוא לו זכות להמשיך את חייו, ומכיון שעפ"י התורה גם חיי זמן הם כל כך יקרים וחשובים יהיו החיים באיזה אופן שיהיו (וכשהם מדוכאים ומכניעים - מזככים את הנפש) - אין להם הרשות לצוות להרוג אותו בידיים רק למסרו לגורמים שיקרבו מיתתו, ואין לדמות קירוב מיתתו למעשה הריגה (וכדמצינו במעשה דר"א בר"ש בב"מ פג:).

גם משפט זה שהוא מעין משפט מות לא הי' נהוג אלא בזמן שדנו דיני נפשות ולא כשבטל החוק.

יוצא מכל זה שאעפ"י שגם מזמן שבטלו דיני נפשות היתה הרשות לב"ד להרוג כשראו צורך השעה - הי' דבר זה מקרה יוצא מהכלל כגון בשעת גזירות זשהעם פרוץ, וגם זה בתנאי שנעשה זה ע"י גדול הדור.

ולפי"ז חלילה לדוגלים בדגל התורה שיסכימו לקבוע חוק משפט מות, לוא אפילו בכל תנאי העדות ובהתראה ובקבלת התראה בכל הדקדוקים - מכיון שעפ"י התורה בטל משפט המות כשאין סנהדרין גדולה בלשכת הגזית ואין השתא השכינה שורה כקדם.

ה. עונש המות לשם הגנת הצבור.

עתה נחזור לויכוח שבין מקיימי משפט המות לבין שולליו, אשר בראש

דברינו מה שמקיימי החוק טוענים שרק משפט המות הוא הוא מטיל האימה על עבריינים ובביטולו תתרבה שפיכת הדמים, והשוללים לעומתם אומרים שהמציאות הראתה כי ביצוע החוק לא המעיט במאומה את מספר הרציחות ואדרבה ביטולו עלול להשריש את ההכרה בערכי החיים. ונחזי אנן מה אומר ע"ז משפט התורה.

מגיני החוק מתריעים (בנאומיהם ובמאמריהם) הלא בכמה מקומות מסורש אמרה תורה על משפט המות „למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד” והרי התורה מעידה שהמשפט הזה הוא מאיים שלא יזידון עוד. אולם אנחנו דוגלים בשיטת השוללים ושביארנו שמשפט המות מנוגד למשפט ישראל — אנו אומרים להם, שגם בזה שגו ברואה: המקראות הללו אינם מדברים כלל במשפט רוצח בכדי שהמות ישמש גורם מונע מרציחה הם נאמרו בעבריינים משחיתים אחרים ואף שם לא בקשר עם עצם העונש אלא מהפרוצידורה של המשפט: מקרא זה כתוב בארבעה מקומות, בארבעה סוגי גידונים: (1) במסית (דברים יז יב), (2) בזקן ממרא (שם יז יג), (3) בעדים זוממים (יט כ), (4) בבן סורר ומורה (כא כא). לדעת ר"ע ובפסק הרמב"ם דנין את הזקן ממרא לא ככל משפט מות, שאין מלינין ואין מענין את דינו, אלא אותו, את הזקן ממרא, כן משהין את דינו עד לרגל ומעלין אותו לירושלים להמיתו בכל הפומביות, בזמן ובמקום שהכל מתאספין ובאין לירושלים והכל יראו גזר דינו, וע"ז נאמר למען ישמעו ויראו (סנהדרין פט. ורמב"ם סוף פ"ג). ובכל אותן ארבעת הגידונים הנזכרים צריכין הכרזה (שם) שמכריזין פלוני בן פלוני נהרג על שהסית ועל שהמרה על דברי סנהדרין ועל שזממו להרוג נפש (בכל ההתנכלות ובכל תנאי עדות הזמה) ועל בן סורר ומורה (בכל תנאיו הוא). ומשום שאלה ארבעת הגידונים לא ידוע לרבים חומר עבריינותם, וע"כ מסוכנים הם יותר מסתם רוצח — לפיכך דרושה ההכרזה, וע"ז נאמר „למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד”. ובזקן ממרא פסק הרמב"ם כר"ע שאותו ממתין לא רק בהכרזה אלא בפומביות יתירה, (משהין אותו עד הרגל ומעלין אותו להריגה לירושלים), משום שהוא חולק על קבלת התורה שבע"פ ומורה לעשות בניגוד לסנהדרין, שבוה הרי הוא מסכן תורת ישראל וקיומה (כל אלו שחלקו על קבלת תורה שבע"פ עשו שמות בישראל וכתות ידועות נתדלדלו וניתקו מגוף האומה). — על כל פנים — ברוצח נפש לא נאמר כל המקרא הזה. אמנם מקרא אחר כתוב ברוצח „ובערת דם הנקי מישראל” (דברים יט יג). אך מוכנו איננו שמיתתו תבער רשעים מן הארץ, אלא שמתבער „העברייני” המושחת, כדמפרש בספרי שם עה"פ הנה „בער עושה הרעות מישראל”, היינו שעושה הרע צריך להתבער מן העולם. ועד"ז כתוב בתורה בכמה מקומות עוד „ובערת הרע מקרבך” על סוגי עבירות המורות אחרות שעונשן משפט מות, ובאותו המובן עצמו, ע"הוא — לבער את עושי הרעות מקרבך. [ואפילו בנמצא חלל באדמה (סוף שופטים) שציותה התורה לעשות עסק גדול" במציאת חלל בסביבה ישראלית. ככל פרשת עגלה ערופה הכתובה שם, משום שמציאות חלל בקרב מתנה ישראל מראה שיש השחתה במתנה, ושעל כן חייבה התורה לעשות את כל העבודה הזאת ע"י הכהנים והזקנים וע"ז — „ונכסר להם הדם”. ושם ג"כ נאמר „ואתה תבער דם הנקי מקרבך”, והיינו שע"י הפעולה הזאת תטהר הסביבה מהרע. כללו של דבר — ובערת הרע שנאמר ברוצח אינו במובן אמצעי השפעה על פושעים

אחרים. אלא מוסב על עקירת עושה הרע בעצמו. מכתוב זה שנאמר בענין רציחה:
דרשו גם חיוב המיתת בטרפיפה שהרג, שאינו נהרג עפ"י דיני רוצח הרגילים
(ע"י מש"כ לעיל סי' ה'), וכן החיוב להרוג חי' טורפת, ודאי שאין שם הכונה:
בכדי שהמתתה תשפיע על חברותיה.

מן הראוי להוסיף עוד, שאין לראות בהמתת העבריין עפ"י התורה מושג
של נקמה ואינה בעיקר אלא מצד כפרה, שע"י התנהגותו המחוצפת והמרושעת
(התראה וקבלת ההתראה) הוכיח על עצמו שאין לו תקנה אלא מיתה. וע"כ גם
אומרים לו לפני ביצוע הפס"ד שיתודה בכדי שתהא כפרתו שלמה.

ולכאורה יש מקום לומר שבויכות זה שבין מהיבבי עונש מות לבין השוללים:
נחלקו במסכת מכות (ז'). ר"ט ור"ע עם רשב"ג, שעל דברי ר"ט ור"ע שאמרו
שאילו היו בסנהדרין לא הי' נהרג אדם מעולם נחלק רשב"ג ואמר „אף הם היו
מרבם שופכי דמים בישראל". הרי שדעת רשב"ג שקיום עונש מות הוא תריס
בפני העבריינים ואין מן הראוי להקל בו, ושלא כדעת ר"ט ור"ע.

אולם אין הכרח לתלות מחלקותם בסברא זו. כי דברי ר"ע ור"ט מתפרשים
באופן אחר, שבשעה שאנו דנים על חי הנאשם שלפנינו אסור לנו להביא בחשבון
גורמים חיצוניים. מצד שני גם רשב"ג איננו אלא נגד הפרזה קיצונית שהגיעו
אליה ר"ט ור"ע שמעולם לא הי' נהרג. אבל הוא מודה לדעת ת"ק שמשפט מות
מן הראוי שיהיו נדירים ביותר.

לשאלת בטחון החיים קיימים ועומדים לרשות המדינה בתי הכלא, שבמקרים
חמורים אפשר להטיל עונש מאסר עולם, שאינו נופל בחומרתו ביחס לפחד ממנו,
מעונש מות. כמו כן קיימת אפשרות לייסר את העבריין ולרדותו או לשימו בצינוק.
ואמצעים אלה יש בכוחם להפיל חתימתם על המושחתים שלא יהיו לפוקה ולמכשל
(ראה לשון הרמב"ם פ"ב מה' רוצח ה').

ג. הנקודה היסודית

עכשיו נבוא לעיקר העיקרים: כל הדברים שדיברנו עד כה מסובבים על
השאלה — מה עלול למעט בשעור מה את מספר הרציחות אם קיום חוק המות
או ביטולו. אבל כהמחייבים כן השוללים אין אף אחד מהם אשר יאמר שקיומו
או ביטולו יחסל את הרציחות או שתהא לכהפ"ח „רציחה" מקרה נדיר מאד. אין
אף אחד מהמצדדים לקיום החוק משלה את נפשו שביצעו יבער הרעות וכל
ישראל ישכון לבטח באין מפחיד. לוא אפילו היו השופטים והשוטרים מוציאים
פושעים להורג בסטונות לא תיעקר השחיתות ושפיכת הדמים [אם לא להיפך —
המציאות היא שבזמן מלחמה, שבני אדם נהרגים בממדים גדולים, נעשה האדם
זול בכללו, בעונה ההיא מצוי' שפיכת דמים גם שלא בקשר עם המלחמה, ככל
חוקי ההוי' שצדק גורר צדק ורשע גורר רשע, כך גם דם גורר דם. ויש לציין
שתורתנו הקדושה הכניסה (בסוף שופטים) פרשת „כי ימצא חלל" דוקא באמצע דיני
„כי תצא למלחמה", להראות שבזמן מלחמה לוא אפילו מלחמת מצוה וחובה
עלול אז להתהוות המקרה של מציאת חלל גם במחנה ישראל].

לא זו מדהך לתקון חברת בני אדם. לא פסקי דין חמורים, לא עריפת

ראשים, יעשו קץ לרציחות ולהפקרות של חיי אנוש. כי תבער עושי הרעות לעשרות, יצמחו ויגדלו ויתפרצו עשרות רבים אחרים במקומם. כל עוד לא טיהרת את הקן שממנו רוחשים המזיקים, לשוא כל העמל לתסוס את אלו שהתפרצו החוצה, עליך לבקור את הקן ביסודו או רק לא יהיו מזיקים.

שוטרי ישראל מבלים לילות כימים לחפש ולמצוא את הפושעים. שופטי ישראל מיגעים את מהם לגלות שפוני טמוני הרוצחים. מחוקקי המדינה מקמטים את מצחם מה לעשות עם הקטלנים — במקום זה לוא היו נותנים את לבם לגלות את מקום התורפה, המקור של ההשתתות, המעין שממנו קולחת החלאה — לא היו צריכים להתעייף והיו מוצאים על נקלה בלי יגיעה את המקור ואת תקונו. בפינו ובלבבנו לסתום את הפרצות ולשנות בהרבה צורת החיים במדינה:

„בריש כל מרעין אנא חינוך, ובריש כל אסוון אנא חינוך“. החינוך הוא מקור כל הטוב והצדק, הרע והרשע. וכל זמן שיש חלק גדול במדינת ישראל העוקר מקרב לב הנוער כל שרשי תורת החיים, מנתק אצלו כל הנימים המקשרים את ישראל לתורתו, עוקר ממנו כל שרשי קדושה, עושה אותו לגברא ערטילאי בלי גשמה ונוטל ממנו כל טעם החיים. מנין לו לנוער הגדל לדעת מערכי אדם ומיתרון צלם אלוקים? מאין לו להשיג מה ולמה האדם, ובשביל מה ימנע מלסלק את הזולת מהעולם אם הוא מפריע לו על דרך תענוגותיו? אם אין אלקות חו"ש הרי כל היצירה המופלאה כולה תלל גדול של תוהו ובוהו, עולם שכולו הפקר. באין לו בעלים הרי האדם חפשי לנפשו, מופקר לכל תועבותיו ותאוותיו ושאיפותיו. ואם רואה הוא באחר שעומד לו על דרכו וברשותו להרגו באין אדם רואהו — מי ומה יעכב בעדו? מי יאמר לו מה תעשה? „פשע“? „חטא“? — הרי אינו יודע מה זה. בפני מי הוא פושע? כלפי מי חוטא? ואם חוטא — מי יתבע ממנו על זה? — „מצפון“? — שם מסנוור הוא שלא התלמיד ולא מורהו יודעו ומבינו. אם אין עבר ועתיד לאדם גם להווה שלו אין מטרה ותכלית. אם אין השגחה עילאית אין דין וחשבון למעשי האדם ואין שום תוצאה מקיומו עלי אדמות, בין כה וכה „היום כאן ומחר בקבר“, והכל הבל והאדם החי הריהו „הבל-הבלים“ — ומה מנהו יהלך אם יקצר ימיו של הזולת — הרי „הכל הבל“...

אם יוסיפו בתי חינוך חילוניים מסוג זה להתפשט, ואם יוסיפו להורות את התורות החדשות הכוזבות לרבבות בני ישראל ועד — לא יספיקו השוטרים והשופטים בארץ ולא יספיקו בתי הכלא. ויושבי הכלא מה הם כי יאשמו הרי כך הורום שאין השגחה, אין מושג עון וחטא.

לו באמת ובתמים היו מחוקקי שופטי ויועצי המדינה חפצים לעקר את המרדנות מישראל כי אז עליהם להבין שאין עצה ואין תבונה בלתי אך ורק עיי הטהרות החינוך בארץ, להחזיר לנוער את ההשקפה הנותנת לו מבט בהיר על כל היקום, שיש יצירה ויוצר, שיש בעלים לבירה, שאין העולם הפקר ואין האדם מופקר, ועין ההשגחה סקוחה על כל מעללי איש וממילא יש תוצאה וחשבון לכל תהליך חייו, כי אין חדלון לכל מעשיו דבוריו והגיוניו. היודע מכל זה רטט וחלחלה תאחזנו לרעיון כל פגיעה בהזולת מכ"ש שפיכת דם שלו.

מעולם לא קרה ולעולם לא יקרה שכן ישראל המעורה בתורה ובמצוות יהרוג את מישהו בזדון. שומר תורה לא יכה את חברו כי הוא ירא מהלאו של

„לא יוסיף“ שכל המכה את חברו עובר בלאו זה. גם אם חברו יפגע בו יעשה כל טצדקי להגנתו ולא לחבלו, וק"י שלא יכנו נפש. יתר על כן אמרו: אם אנסים בכריחהו שיהרוג אדם ואם לאו יהרגו אותו „יהרג ואל יעבור“ החיים קודש הם ואסור לך לחללם בהנפת הגרון.

בכך רק תרופה אחת ישנה, אחת. ולא שני לה, והיא רק היא תשרש את זה הפקרות: להדריך את הנוער על מבועי התורה והמוסר, ללמד תועים בינה שיש יתרון לאדם מן הבהמה ולא לתווה ניתנה לו הדעה והבינה, ויש להווה שלו עתיד גדול, אז ידע בשביל מה להוקיר את החיים. רק עי"ז יתמו חטאים מן הארץ, ובתי הכלא יתרוקנו, שופטים ישבו בחבוק ידיים, והשוטרים יחפשו חוטאים ולא ימצאו. צא ובדוק את כל המושחתים שישנם במדינה לכל סוגיהם, שודדים פורצים רוצחים, לאיזה סוג הם שייכים ואיזה חינוך קבלו ועל איזו תורה נתגדלו. — ברי שתמצא את כולם מחונכים ומגודלים על תורות חדשות כוזבות, אולי אחד מאלף תמצא בהם מאלה שקבלו חינוך שלם בת"ת וישיבה וזה האחד מאלף שכן יצא לתרבות רעה, לא למודו גרם לכך אלא משום שנתערבל אח"כ במערבולת של סביבה מורעלה. כל מקום שאתה מוצא שוד פריצות ורצח שם אתה מוצא מחות גבובים ריקים מכל תוכן, ובכל מקום שאתה מוצא בית, משפחה, סביבה ספוגת תורה ויראת שמים, שם תוכל להשאיר בבטחה כספך וזהבך על סף ביתך — איש לא יגע בהם. טוב ורע, רשע וצדק, טומאה וטהרה — לא ישכנו יחדיו.

שור והסתכל על ממלכה גדולה ועצומה הדוגלת בשווי זכויות, אין בה הפלי' גזעית, ובשביל ה"שלום" שלה היא היא המפיחה אבק המלחמה בעולם, והיא המדינה האחת שאין בה כל ערך לחיי האדם. במדינה זו נהרגו רבבות אנשים, בלא הפלי' גזעית, על חטא של רכוש שהיה בידם, על חטא של פליטת פה נגד המשטר, או על עקימת שפתיים או חשדנות כל שהיא, או גם סתם כשאין מוצאים חפץ באדם זה (כמעשה של שלושת אלפים קצינים פולניים שנהרגו משום שלא חי' מקום עבורם שם), ולוא היתה הרשות והיכולת לממשל ההוא חי' הורג ומכלה ומשמיד יותר ממחצית העולם שאינו מודה בשיטת החופש (לא־חופש) אשר לו, ולא חי' לבם נוקף כלל על השמדת בני האדם. וכל זה משום מה? משום שכל המדינה מיוסדת על האידיאל שלהם, „שאין כל אידיאליות מלמעלה מהארץ“, כי על כן כאין וכאפס הנהו האדם ואין כל ערך לפרט, כל הפרט מרותם לעגלת המדינה כסוס לעגלתו. וכדאי שתהא מדינה זו לסמל עד כמה מוליכה פריקת עול שולל את בן האדם עד לחורבן האנושיות.

ישראל עם הספר, שזכה לקבל את התורה ולהורות לעולם ממצאות אחדות זו, הוא נועד להיות מורה הדרך ומאיר מחשכי עולם לבער את הבערות הכרוכה בכפירה השטנית, שאין כל מטרה ומגמה לאדם. אל לו לעם חכם ונבון זה שיחפס הוא עצמו לחוסר הבנה.

בפרט כיום שעמנו מתחיל לשוב לארצו ופזוריו מתקבצים לנקבציו והוא מתחיל לכונן לו ממשל עצמאי, ודאי שעליו להמשיך בתעודה הגדולה להיות למורה העמים. אל לו ללמד דרכו מוסר ושלמות מאחרים, הוא הוא שנועד להיות מלמד אחרים בשטח זה. עם זה, אשר תחלת הוייתו לעם ובכלל זה גם קבלת תורתו, אין לה תקדים ותשואה בעולם, צריך לזכור את מחצבתו ואת תפקידו.

הוא צריך להחזיק בספר תורתו ולשמור כל חוקיו ומצוותיו, הוא צריך לתת לבניו
חינוך תורני מקורי. על ידי זה ישרש את גורמי החטא המביאים לעונש מות.
ויכול גם בזה לשמש דוגמא חיה לחיים בעלים שאין בהם דפי. "והלכו גויים
לאורך ומלכים לנוגה זרחה". "והיה באחרית הימים נכון יהיה בית ה' ונשא הוא
מגבעות, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה הר ה' ויורנו מדרכיו ונלכה
באורחותיו".